

आयोजनाका कर्मचारीहरूको थाइलैण्ड र भियतनामको अध्ययन भ्रमण

सरोकारवालाहरूको ज्ञान अभिवृद्धि तथा क्षमता विकासमा सघाउन एनडिएफ १ को सहयोगमा आयोजनाको बाह्र सदस्यीय टोलीले सेप्टेम्बर ४ देखि १५ सम्म थाइलैण्ड र भियतनामको दुईहप्ते अध्ययन भ्रमण गरेको छ। भ्रमण टोलीका सदस्यहरूलाई बैककमा रहेको जलाधार र वन्यजन्तु विभागले थाइलैण्डको जलाधार तथा प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन नीति, रणनीति र अवधारणा तथा जलवायु अनुकूलित जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी नमुना परियोजनाहरूको बारेमा जानकारी दिएको थियो। यस्तै एसियन इन्स्टिट्युट अफ टेक्नोलोजिमा सहभागीहरूलाई थाइलैण्डको छ विकास केन्द्रहरूमा संचालित जलवायु परिवर्तन समानुकूलन नमुना कार्यक्रमको बारेमा जानकारी गराइयो।

भियतनाममा भ्रमण टोलीका सदस्यहरूलाई विश्व वन्यजन्तु कोषले मेकोड डेल्टाले सामाना गरिरहेको जलवायु परिवर्तनको विभिन्न प्रभावहरू जस्तै बाढी र खडेरी अनि जलविद्युतको जलाशय,

सहभागीहरू काठमाडौंबाट प्रस्थान गर्नु अघि। बायाँबाट दायाँ: किरण डंगोल (वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय), टेकनाथ ढकाल (भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग), अच्युतम प्रसाद घिमिरे (वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय), मदनराज पाण्डे (आयोजना व्यवस्थापन इकाई), सन्तोष श्रेष्ठ (अर्थ मन्त्रालय), उद्व बहादुर घिमिरे (जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय, डडेल्धुरा), राम सिंह थापा (आयोजना व्यवस्थापन इकाई), दिपक भारद्वाज निरौला (भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग), सुदिप खड्का (भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग), दामोदर सिंह अयर (जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय, डोटी), शिव कुमार पोखरेल (जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय, अछाम), अष्टभुजा नन्द उपाध्याय (जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय, बैतडी)

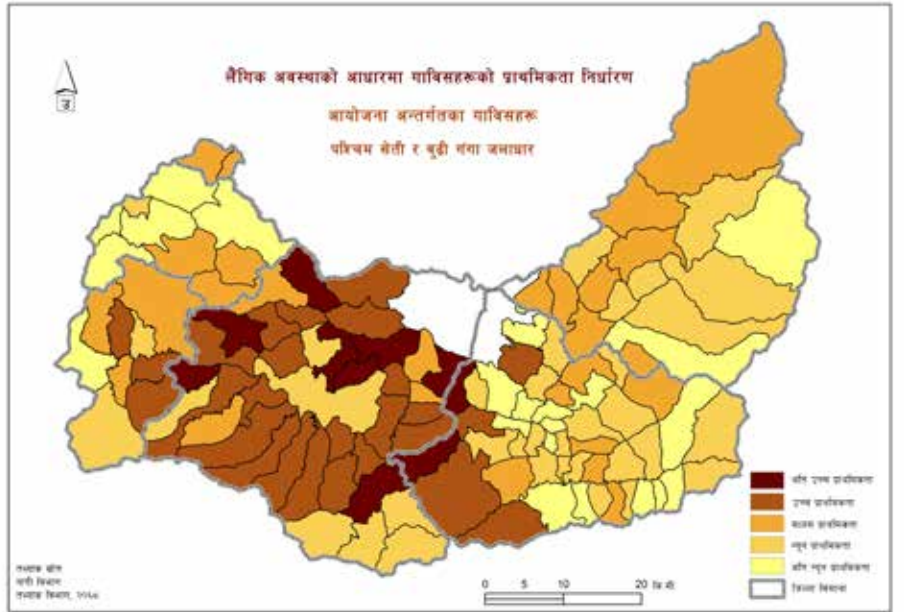
प्रदूषण अवस्था अवलोकन गराइएको थियो। यस्तै चिम राष्ट्रिय निकुञ्जमा सहभागीहरूले जलाधार क्षेत्रको सुधार र संरक्षणका लागि सहभागितात्मक र एकीकृत अवधारणा तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम कार्यान्वयनका चुनौतिहरूको बारेमा बुझ्ने अवसर पाएका थिए। सहभागीहरूले उत्तरी भियतनाममा रहेको विश्व सम्पदा क्षेत्र हेनोड बेको भ्रमणबाट सीमसार व्यवस्थापन मार्फत जीविकोपार्जन र पर्या-पर्यटनको बारेमा

सिक्ने अवसर प्राप्त गरेका थिए। भियतनामको प्राकृतिक स्रोत र वातावरण मन्त्रालयमा आयोजित कार्यक्रममा सहभागीहरूले भियतनामको जलाधार र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन नीति, रणनीति र अवधारणाका बारेमा छलफल गरेका थिए। भ्रमण टोलीका सदस्यहरूका तर्फबाट जानकारी गराउने उद्देश्यले आयोजनाका राष्ट्रिय कार्यक्रम निर्देशक रामसिंह थापाले नेपालमा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रस्तुति दिनुभएको थियो।

भू सूचना प्रणाली सम्बन्धी नतिजा

आयोजना अन्तर्गतको एनडिएफ १ ले पानीको सुरक्षामा सुधारका लागि भूसूचना प्रणालीको प्रयोग गरी जलाधार योजना-तर्जुमामा काम गरिरहेको छ। यसको लागि भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग र जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालयहरूले सामाजिक तथा आर्थिक तथ्यांकहरूको आधारमा गाविसहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्दा प्रत्येक सूचांकहरूलाई उच्च प्राथमिकता प्राप्तदेखि न्यून प्राथमिकता गरी पाँच वर्गमा विभाजन गरिएको थियो। उच्च महिला साक्षरता, उच्च शिक्षा वा विदेशमा धेरै महिला सदस्य भएको गाविसलाई न्यून प्राथमिकता दिइएको थियो भने धेरै महिला घरमुली भएका र धेरै एकल महिला भएका गाविसलाई उच्च प्राथमिकता दिइएको थियो।

आयोजनाका गाविसहरूमा लैंगिक अवस्थाको अध्ययनले महिला साक्षरता, महिला घरमुली, विदेशमा रहेका महिला सदस्य, उच्च शिक्षा अध्ययन गरेका महिला र एकल महिलाको अवस्था सम्बन्धी सूचांकहरूलाई ध्यान दिइएको थियो। गाविसहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्दा प्रत्येक सूचांकहरूलाई उच्च प्राथमिकता प्राप्तदेखि न्यून

प्राथमिकता गरी पाँच वर्गमा विभाजन गरिएको थियो। उच्च महिला साक्षरता, उच्च शिक्षा वा विदेशमा धेरै महिला सदस्य भएको गाविसले न्यून प्राथमिकता पाउँथे भने धेरै महिला घरमुली भएका र धेरै एकल महिला भएका गाविसले उच्च

प्राथमिकता पाउँथे। १२० गाविसमा गरिएको नक्सांकनको एकीकृत नतिजाले १० गाविसहरू उच्च प्राथमिकता साथ लैंगिक सवालहरूको सम्बोधन गरिनुपर्ने देखाएको छ। उक्त १० गाविसहरू मध्ये ८ वटा गाविसहरू डोटी जिल्लामा पर्दछन्।

पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना (ज.प.स.न.का १)

आयोजना कार्यालय: तुफानडाँडा, अमरगढी-५, डडेल्धुरा। फोन: (+९७७) ०९६-४१०२३६। फ्याक्स: (+९७७) ०९६-४१०३५६। ईमेल: bcrwme.ppcr1@gmail.com

सम्पर्क कार्यालय: बबरमहल, काठमाडौं, नेपाल। फोन: (+९७७) ०१-४२४१४८७। ईमेल: info@bcrwme.gov.np। वेब: www.bcrwme.gov.np

आयोजनाको मध्यावधिसम्मको कार्यान्वयन अवस्था सन्तोषजनक

सन् २०१७ को जनवरीसम्म पुग्दा पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना कार्यान्वयनको छ वर्षे अवधिको आधासमय पुरा हुनेछ। आगामी फेब्रुअरीमा हुनगईरहेको मध्यावधि मूल्यांकनले निकाल्ने नतिजा र निश्कर्ष आगामी अंकमा प्रस्तुत गरिनेछ, तर अहिलेसम्मको कार्यसम्पादनको अवस्था मूल्यांकनको आधारमा भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग र आयोजना व्यवस्थापन एकाइले शुरुवाति चुनौतिका बावजुद आयोजनाले आजसम्मको हासिल गरेको उपलब्धिलाई सन्तोषजनक मान्न सकिने अवस्था छ।

पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना जलवायु परिवर्तन समानुकूलन राष्ट्रिय रणनीति अन्तर्गतको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन नमुना कार्यक्रमको पहिलो अंग हो। यस आयोजनाले जलवायु परिवर्तनको उच्च जोखिममा रहेको ४५,००० घरधुरीलाई घरायसी तथा सिंचाइका लागि आवश्यक पानीमा सहज पहुँच पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ। यस आयोजनाले सुदूरपश्चिमको कर्णाली नदीतटको तल्लो पश्चिम सेती र बूढीगंगा जलाधार क्षेत्रका ६ जिल्लाहरू अछाम, बैतडी, बाजुरा, बझाङ, डडेल्धुरा र डोटीका १०८ गाविसहरूलाई आफ्नो कार्यक्षेत्रको रूपमा छनौट गरेको छ।

समुदायको प्रत्यक्ष सहभागितामा संचालन हुने उप-आयोजना स्तरका क्रियाकलापहरूमा पानीको पहुँच बढाउन खानेपानीका पूर्वाधार, भण्डारण ट्याङ्की, पाइपलाइन र सिंचाइ पोखरी तथा पानीको स्रोतलाई दीगो बनाउन वृक्षारोपण गरी पानी स्रोत पुनःस्थापना, पुनःभरण पोखरी र भूक्षयबाट संरक्षण गरिँदै आएको छ। उप-आयोजना योजना-तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा लैगिक समानताको सुनिश्चिता, स्थानीय बासिन्दाको हकअधिकार र वातावरण संरक्षणलाई आयोजनाको अविभाज्य अंग र आधारभूत सिद्धान्तको रूपमा अंगिकार गरेको छ। यसको साथै आयोजनाले मुख्य सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास, जलाधार व्यवस्थापन योजना-तर्जुमा, ज्ञान व्यवस्थापन र मुहान अध्ययन तथा अनुगमनमा समेत सहयोग पुऱ्याइरहेको छ।

उप-आयोजना योजना-तर्जुमा तथा कार्यान्वयनलाई चार चरणमा विभाजन गरिएको छ। सन् २०१५ मा सम्पन्न पहिलो चरणमा सिक्दै र सुधार गर्दै जाने उद्देश्यले डोटी र डडेल्धुरा जिल्लाका आठ गाविसहरूमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको थियो। यसबाट ४,७४० घरधुरीका २७,०५५ व्यक्तिले प्रत्यक्ष लाभ पाएका थिए। यस्तै दोस्रो चरणमा बीस गाविसमा सम्पन्न हुन गईरहेको कार्यक्रमबाट १०,९४७ घरधुरीका ६४,२४९ व्यक्तिले सहज र भरपर्दो रूपमा पानी पाउने अपेक्षा गरिएको छ। सन् २०१७ को जुलाईसम्ममा पानी संकलनका संरचानहरू सम्पन्न गर्ने लक्ष्य लिईएको तेस्रो चरणका कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट ४० गाविसका करिब २०,००० घरधुरीले आयोजनाबाट लाभ पाउने छन्। साथै चौथो चरणका बाँकी ४० वटा गाविसहरूमा सन् २०१७ मा उप-आयोजना योजना-तर्जुमा भई २०१८ देखि कार्यान्वयनमा जानेछन्।

क्षमता अभिवृद्धि

आयोजनाले कार्यान्वयनमा सहभागी विभिन्न तहका सरोकारवालाहरूको लागि तालिमहरू कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ। वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, आयोजना व्यवस्थापन एकाइ, जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय, फिल्ड प्राविधिक टिम, समुदाय र निर्माण सुपरभाइजरहरूका लागि आवश्यक तालिमहरू संचालन गरिएका थिए। मुहानको अध्ययन तथा

नापजाँच, खानेपानी व्यवस्थापनको लागि गुणस्तर सुनिश्चिता, जलाधार व्यवस्थापनका लागि भू सूचना प्रणालीको प्रयोगसम्बन्धी तालिमहरू संचालन गरिएका थिए। यस्तै लैगिक समानता, ज्ञान तथा विषयवस्तु व्यवस्थापन प्रणाली, कम्प्युटर संचालन सीप सम्बन्धी तालिमहरू पनि आयोजना गरिएका थिए। यसका अतिरिक्त आयोजनाको बाँकी अवधि सन् २०१७ देखि २०२० सम्ममा संचालन गरिनुपर्ने तालिमहरूको आवश्यकता पहिचान गर्ने काम सकिएको छ।

जलाधार व्यवस्थापन, कृषि, इन्जिनियरिङ र वन विषयमा विद्यावारिधि, स्नातकोत्तर, स्नातक र प्राविधिक शिक्षा अध्ययनका लागि ५० भन्दा बढी छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिएको छ। गत सेप्टेम्बरमा ज्ञान आदानप्रदान तथा क्षमता विकासका लागि १२ जना कर्मचारीहरूले थाइलैण्ड र भियतनामको अध्ययन भ्रमण गरेका थिए। यस्तै आयोजना संचालित सबै जिल्लाहरूलाई समेटेने गरी स्थानीय रेडियो स्टेसनबाट जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी रेडियो कार्यक्रम उत्पादन तथा प्रसारण गरियो। आयोजना गतिविधिलाई आममानिस र सरोकारवालासम्म पुऱ्याउन आयोजनाको वेबसाइट निर्माण गरिएको छ भने ज्ञान सूचना प्रणाली (Knowledge Information System-KIS) निर्माण भईरहेको छ। आयोजनाको नयाँ ब्रोसर र वृत्तचित्र २०७३ पुस महिनामा सार्वजनिक गर्ने योजना राखिएको छ।

यसैगरी प्राविधिक शब्दहरूको विवेचना सहितको शब्दावली तथा अन्तर्राष्ट्रिय पानी व्यवस्थापन इन्स्टिच्युट (IWMI) द्वारा अनुसन्धान-पत्र तयार पारिने छ।

अबको पुस्ता रोजगारीका लागि विदेश जानु पर्दैन : स्थानीयको अनुभव

आयोजनाको बारेमा वृत्तचित्र तयार गर्न २ हप्ते स्थलगत भ्रमणका क्रममा आयोजनाबाट संचालित क्रियाकलापहरूबाट समुदायमा परेको प्रभाव र उपलब्धि सम्बन्धी एनडिएफ १ का टोली सदस्य अञ्जना शाक्यबाट प्रस्तुत स्थानीयको अनुभव ।

असोजको चिसो विहानीमा अछाम जिल्लाको प्राकृतिक सौन्दर्यहरूलाई नियाल्दै अगाडि बढ्दा समुदायले जलवायु परिवर्तनका कारण के कस्ता समस्या भोग्नुपरेको होला भन्ने खुल्दुली पनि सँगै थियो । चिया पिउन क्रममा साँफेबगरमा भेटिएका ध्वज बहादुर कुँवरले आफ्नो जीवनकालमा भोगेकोसमस्या बताउँदै भन्नुभयो, “वर्षेनि पानीको मुहान सुक्दै गएर पानीको अभाव भोग्नुपर्दा निकै दुःख भइरहेको छ ।”

हाल आएर आयोजनाले उनको समुदायमा संचालन गरेको पानी संरक्षण ट्यांकी निर्माण, संरक्षण पोखरी, वृक्षारोपण कार्यक्रमसँगै समुदायमा पानीको सदुपयोग सम्बन्धी सचेतना बढ्दै गएकोमा ध्वजबहादुर दंग पनि थिए । उनले आयोजनाका कारण पानीका मुहान पुनःस्थापित हुने कुरामा आशावादी रहेको बताए ।

यस्तै बैतडी जिल्लाको सिद्धेश्वर भन्ने स्थानमा बाटो बाट केही किलोमिटर भित्र महिला र पुरुषहरूको एउटा ठूलो समूह सिँचाइ पोखरी निर्माण गर्नमा निकै व्यस्त देखिन्थ्यो । पोखरीको लागि आवश्यक जग्गा स्थानीयले निःशुल्क उपलब्ध गराउनु भएको थियो । पोखरी बनाउने जग्गा निःशुल्क उपलब्ध गराउन केले प्रेरित गर्‍यो त ? उहाँ बताउनु हुन्छ, “यहाँ बाटोघाटोको राम्रो सुविधा छ । जमीन पनि निकै उब्जाउ छ । अलिकति मेहेनत गर्‍यो भने जुनसुकै कृषिवाली पनि उब्जाउन सकिन्छ । तर सिँचाइको सुविधा नहुँदा यस्तो उब्जाउ भूमि त्यतिकै खेर गईरहे

को थियो । यस्तो अवस्थामा आयोजनाले सिँचाइ पोखरी बनाउन सहयोग गर्ने जानकारी पाएपछि समाजको भलाईको लागि पोखरी निर्माण गर्न आवश्यक जग्गा निःशुल्क दिएको हुँ । सिँचाइ पोखरी बनाउन पुर्याएको सहयोगको लागि आयोजनालाई धेरै धेरै धन्यवाद पनि छ । अब स्थानीयले सजिलै तरकारी र फलफूल उब्जाउन सक्नेछन् । त्यसो भयो भने बाँच्नका लागि नै भारत जानुपर्ने बाध्यता पनि हट्ने छ । मेरै छोरा पनि विदेश जाने सोचमा थियो अब यहीं तरकारी उमारेर सजिलै बाँच्न सकिन्छ भने किन विदेश जाने ?”, अबको पुस्ता रोजगारीको लागि विदेश जानुपर्ने छैन ।

हामी डोटी जिल्लाको सानागाउँ पुग्दा स्थानीय महिलाहरूको एउटा समूह ‘देउडा’ गाउँदै थिए । गीतमा उनीहरू विगतमा भूक्षय र पहिरोले गर्दा बिताएका अनिदो रातहरूलाई सम्झँदै थिए । आयोजनाले उनीहरूको गाउँमा भूसंरक्षणका लागि चेक ड्र्याम बनाउने र वृक्षारोपण गर्ने कामहरू गरेको छ । भूसंरक्षणको कामले गर्दा स्थानीयको डर घट्दै गएको

बताउँदै, स्थानी लिलावति खड्का भन्नुहुन्छ, “अब हामी आफ्नै घरमा ढुक्कले निदाउन सक्छौं ।”

आयोजनाले संचालन गरेको सामाजिक कामको प्रशंसा गर्दै समुदाय विकास समूह स्याङ्डी, बझाङका अध्यक्ष मन बहादुर बोहराले पानी ओसार्ने समय बचत भएसँगै स्थानीय महिलाहरू अहिले अन्य उत्पादनमूलक काममा संलग्न हुन थालेको बताउनु भयो ।

डडेल्धुरा जिल्लाको आसरांग गाविसका नवल सिंह कामी समाजमा छुवाछूत हटेर सबैले एउटै धाराबाट पानी भर्ने अवस्था सिर्जना गर्न आयोजनाको सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमलाई धन्यवाद दिन्छन् । उहाँका अनुसार, पहिले जातियताका कारण उपल्लो जातिले पानी थाप्ने धारामा हाम्रो जातिलाई पानी थाप्न दिइदैन थियो । तर आयोजनाबाट संचालित सचेतना कार्यक्रमको प्रभाव पश्चात् सबैले एउटै धारामा पानी थाप्ने अवस्था सिर्जना भएको छ ।”

एनडिएफ-२ स्थानीय टाँचा भित्र रहेर ज्ञानको आदानप्रदान गरी प्रविधि हस्तान्तरण कार्य गर्दै

आजको विकास गतिविधिमा नयाँ प्रविधिको जति महत्व छ, ज्ञान र प्रविधिको हस्तान्तरण पनि उतिकै महत्वपूर्ण छ भनेर अन्तर्राष्ट्रिय पानी व्यवस्थापन इन्स्टिच्युट (International Water Management Institute - IWMI) ले ज्ञान हस्तान्तरणलाई प्राथमिकतामा राखेर काम गरिरहेको छ । अनुसन्धानकर्ताहरूको नियमित स्थलगत भ्रमण र स्थानीयसँगको छलफल ज्ञान र प्रविधि हस्तान्तरणको लागि एउटा महत्वपूर्ण

माध्यम हुनसक्छ । पक्कै पनि भ्रमणको सिलसिलामा स्थानीय कृषक र समुदायका नेतृत्वसँग हुने भूव्यवस्थापन र कृषि प्रविधि सम्बन्धी छलफलले स्थानीयको क्षमता विकासको अवसर प्रदान गर्नेछ । उदाहरणको रूपमा एनडिएफ-२ को कार्यक्षेत्रमा पर्ने अध्ययनको क्रममा डोटी र बैतडीको पहिरोको जोखिम रहेको क्षेत्रमा स्थानीय कृषकहरूले नियमित जस्तै खेतबारीबाट ढुंगामाटो पन्छाइरहनु पर्दछ । उनीहरूमध्ये कतिपयले यस्ता ढुंगामाटो

खेतबारी छोड्दा गहना बनाउन प्रयोग गर्छन् । जुन एनडिएफ-२ का अनुसन्धानकर्ता अम्बिका खड्का र रोमुल्स ओकेवानीका अनुसार यसरी बनाएका गहनाले चेकड्र्यामको काम गरी पानीको बहावलाई कम गर्ने तथा रूपभूमिगत पानीको पुनःभरणमा समेत सघाउ पुऱ्याउने बताउनु भयो ।

यस्तै खेर गएको जग्गामा फलफूल लगाउने स्थानीयको परम्परालाई प्रोत्साहन गर्न सकिएमा भूक्षय समस्या समाधानमा केही सहयोग पुग्नेछ । नयाँ बाटो छोड्दा नियमित पहिरो जाने ठाउँको अध्ययनको क्रममा नै स्थानीय नेतृत्व र स्थानीय बासिन्दाहरूलाई भेला गरेर पहिरो रोकथामका लागि फलफूलका विरुवाको महत्व बारेमा जानकारी दिइएको थियो । फलफूलको विरुवा रोप्दा बाटोको पहिरोको जोखिम कम हुनुको साथै बाटोमुनि आयोजनाले संचालन गरिरहेका कामलाई प्रभावकारी बनाउन सघाउ पुग्नेमा छलफल भएको थियो ।

आयोजनाले नमुना कार्यक्रमहरू संचालन गर्दा नयाँ प्रविधिको हस्तान्तरणको साथै स्थानीय परम्परालाई आयोजनाको कार्यक्रमसँग कसरी तालमेल कायम गर्न सकिन्छ, त्यसमा पनि ध्यान दिइएको छ । यसरी ज्ञानको आदानप्रदानले आयोजनाको सफलताको अतिरिक्त समुदायले कार्यक्रमलाई अपनाउने र स्वामित्व लिन अवस्थाको सिर्जना हुनेछ ।

‘हामी यो आयोजना मुलुकको लागि नै उदाहरणीय बनोस् भन्ने चाहन्छौं ।’

गत असोज ११ गते (२७ सेप्टेम्बर २०१६) मा नेपाल सरकारले श्री विजयराज पौडेललाई भू तथा जलाधार संरक्षण विभागको महानिर्देशकमा नियुक्ति गर्‍यो। उहाँ यस अघि वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालयको जैविक विविधता र वातावरण महाशाखा प्रमुख हुनुहुन्थ्यो। उहाँले सामुदायिक वन, समुदायमा आधारित प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन, जैविक विविधता, तालिम र प्रसारमा अनुभव हासिल गर्नुभएको छ। उहाँ सन् २०११ देखि २०१२ सम्म सुदूरपश्चिममाञ्चलको लागि क्षेत्रिय निर्देशक हुनुहुन्थ्यो, तसर्थ आयोजना स्थलको बारेमा थप जानकारी पाउने मौका पाउनु भयो। उहाँसँग आयोजनको सम्बन्धमा गरिएको कुराकानी :

आयोजनाको कार्यान्वयनको दायित्व भू तथा जलाधार संरक्षण विभागमा रहेको आयोजना व्यवस्थापन एकाईलाई दिइएको छ। कार्यान्वयन गर्ने निकायको रूपमा विभागको विशेष भूमिका के-के छन् ?

कार्यान्वयन गर्ने निकायको रूपमा विभागले आयोजना कार्यान्वयनको लागि सहज वातावरण बनाउने काम गर्दै आएको छ। यसको लागि सम्बन्धित निकाय, वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय, दातृ निकायसँग समन्वय, बैठक र छलफल गर्दै आएको छ। पर्वतीय जलाधार हरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना विभागको एउटा महत्वपूर्ण आयोजना रहेको हुँदा यसको सफलताको सुनिश्चिता गर्ने जिम्मेवारी पनि विभाग कै हो। आयोजनाको कार्यान्वयनबाट विशेषतः सुदूरपश्चिमका बासिन्दाहरूको जीवनस्तरमा सुधार आउनुका साथै वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न मदत पुग्ने अपेक्षा राखिएको छ।

यसको अतिरिक्त आयोजनाले जलाधार अन्तर्गतका समुदायहरूका साथै सरकारलाई स्थानीय स्तरमा पानी र जमिन व्यवस्थापनमा सघाउने छ। उपआयोजनाहरूको कार्यान्वयनसँगै मूलतः पानीको संरक्षणका साथै भण्डारणको समस्या सम्बोधन हुनेछ। यसको सिकाईलाई देशको अन्य क्षेत्रमा पनि लागु गर्न सकिने कुरामा आशावादी छौं। त्यसैले विभागले आयोजना व्यवस्थापन एकाईमा आवश्यक मानव संसाधनको व्यवस्था गरेको छ, जसले आयोजना क्षेत्रका ६ जिल्लाहरूमा रहेका जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय र फिल्ड प्राविधिक टिमको व्यवस्था गरिएको छ। यस्तै विभागको महानिर्देशकको रूपमा आयोजना निर्देशक समितिको सदस्य सचिवको रूपमा काम गरिरहेको छ। यसको अतिरिक्त विभागको तर्फबाट आयोजनाको दैनिक तथा प्रशासनिक काममा सघाउन एकजना दिपक भारद्वाजलाई सम्पर्क व्यक्ति (Liaison officer) नै खटाएको छ। प्रकास सिंह थापालाई विभागको तर्फबाट एनडिएफ-१ को लागि ज्ञान व्यवस्थापन र भूसूचना प्रणालीमा आधारित जलाधार व्यवस्थापनको अधिकारी तोकिएको छ। उहाँले एनडिएफ-२ को लागि समेत अनुसन्धान र अनुगमन क्रियाकलापको काउन्टर पार्टको रूपमा काम गर्दै हुनुहुन्छ। विभागले आयोजनाको क्रियाकलाप र बजेटको सूक्ष्म अनुगमन

भू तथा जलाधार संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री विजयराज पौडेलसँगको कुराकानी

गर्नुका साथै आवश्यक मार्गनिर्देश, सुभाषण र पृष्ठपोषण दिँदै आएको छ।

सन् २०१४ को फेब्रुअरीमा शुरु भएको आयोजना सन् २०२० को जनवरीमा सकिनेछ। आगामी जनवरीमा यसको मध्यावधि मूल्यांकन पनि हुँदैछ। तपाईंको विचारमा अहिलेसम्मको उपलब्धि सन्तोषप्रद छ र के कस्तो सिकाई भएको छ ?

समग्रमा आयोजनाका गतिविधिहरू सफलतापूर्वक सन्तोषजनक रूपमा सम्पन्न भईरहेका छन्। पहिलो चरण र दोस्रो चरणका उपआयोजना स्तरका कार्यहरू सम्पन्न भईसकेका छन् भने तेस्रो चरणको उपआयोजना तयारी प्रतिवेदन (Sub Project Preparation Report) बनिरहेको छ। यसभन्दा अघि हामी सिभिल कार्यमा केन्द्रित थियौं भने आगामी कामहरू जलाधार पुनःस्थापना, पानीका स्रोत संरक्षण, वृक्षारोपण, पुनःभरण पोखरी, नाली बनाउने र ब्रस लेयरिडमा केन्द्रित हुनेछौं। यस्तै तल्लो तटिय इन्जिनियरिड काम सम्पन्न भएपश्चात् आयोजना अन्तर्गतका माथिल्लो तटीय क्षेत्रमा काम सम्पन्न गर्ने तर्फ लाग्नेछौं।

वास्तवमा आयोजना क्षेत्रका आदिवासी, महिला, गरिब र पिछडिएका समुदायको अपेक्षा पुरा गर्न निकै धेरै काम गर्नुछ। यस्तै आयोजनाका कार्यक्रमहरूलाई दीगो बनाउनु अर्को महत्वपूर्ण काम हुनेछ। आगामी मध्यावधि मूल्यांकन हालसम्मका अनुभव र सिकाइहरूको आधारमा पूर्वनिर्धारित क्रियाकलापहरूको समिक्षा र आवश्यक परिमार्जन गर्ने राम्रो अवसर हुनेछ। यस्तै आर्थिक पारदर्शिता र कार्यक्रमको स्वामित्वको पनि मूल्यांकन हुनुपर्ने छ। हामी चाहन्छौं, यो आयोजना देशको लागि नै नमुना सावित होस्। आयोजना चक्रमा समन्वय, सुधारिएको योजना-तर्जुमा र संयुक्त अनुगमन निकै महत्वपूर्ण हुनेछ।

यो आयोजना राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन समानुकूलन रणनीति अन्तर्गतको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन नमुना कार्यक्रमका पाँच कार्यक्रम मध्ये एउटा हो। यसैसन्दर्भमा रणनीतिको हिस्साको रूपमा नेपालमा जलवायु परिवर्तनको असरलाई कम गर्न आयोजनाको कस्तो विशेष भूमिका रहन्छ ?

सन् २०१० को शुरुवातमा अन्तर्राष्ट्रिय पानी व्यवस्थापन इन्स्टिच्युट (International Water Management Institute - IWMI) ले आयोजना तयारी प्राविधिक सहयोग (Project Preparatory Technical Assistance) अन्तर्गत राष्ट्रव्यापी रूपमा जलाधार र नदितटहरूमा जलवायु परिवर्तन संकटासन्नता मूल्यांकन गरेको थियो। उक्त अध्ययनले नेपालको कर्णाली र महाकाली नदितटीय क्षेत्र जलवायु परिवर्तनको उच्च जोखिममा रहेको र विशेष प्राथमिकता दिइनुपर्नेमा जोड दिएको छ। सोही प्रतिवेदनको आधारमा यस आयोजनाले सुदूरपश्चिमका ६ जिल्लाहरूलाई नमुना कार्यक्रमको लागि छनौट गरेको हो।

हुनतः अहिले पनि नेपालमा ठिकैमात्रामा मात्र पानी उपलब्ध हुँदै आएको छ र भविष्यमा पानीको उपलब्धतामा अझ कमी आउने अनुमान गरिएको छ। त्यसैले अहिलेदेखि नै हामीले हाम्रा पानीका मुहानहरूको संरक्षण तथा मानिसहरूका लागि भरपर्दो पानीका स्रोतहरूको व्यवस्थापन गर्दै जानुपर्दछ। यसको साथै स्थानीय समुदायहरूमा सचेतना जगाउँदै उनीहरूलाई ढलान गरिएको पानीको पोखरी, पुनःभरण पोखरी निर्माण, खाली जग्गामा वृक्षारोपण कार्यमा सहयोग गर्नु त्यतिकै महत्वपूर्ण हुनेछ। जलवायु समानुकूलनका लागि समुदायको सहभागिता, लैंगिक समावेशता र सामाजिक परिचालन निकै महत्वपूर्ण हुनेछन्।